بنیاتنانی دایکایەتی لە دیدگای سیاسەتی جەستەدا

پ.د. چنورقادری
Germany- Faculty of Social Work at the University of Applied Sciences (EvH Bochum)
ghaderi@evh-bochum.de

١. پێشەکی

دایکایەتی وەک هێمای سروشتی بەخشەری ژیان، خۆشەویستی، ئاشتی، زمان وهتد دەبینرێت. بەڵام دایکایەتی لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە ڕۆڵێکی تاکەکەسی بێلایەن نییە لە کۆمەڵگادا. دایکایەتی کۆمەڵێک ئەزموونی فرەلایەنی وئاڵۆزە کە تاکەکان بەرجەستەی دەکەن ووە لەهەمان کاتدا سیمبۆلی دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتیە. ئەم دامەزراوە کۆمەڵایەتیە لە سیستەمی کولتووری، ئابووری و یاساییدا چەسپاوە. شیکاری دایکایەتی تەنیا پەیوەندی بە بنیاتنانی چەشنە چەقبەستووەکانی جێندەری و ڕۆتینی ستاندار و نۆرماتیڤە وە نییە. ئەو دەست دەخاتە سەر پرسە ئاڵۆز و ڕاستییەکانی پەیوەندییەکان، ئابووری خزمەت و چاودێری بەردەوام.

بۆیە پشکنین لە دایکایەتی وەک هێمایەکی فەزای بەستنەوە ی پەیوەندیەکان و ئابووری گرنگە بۆتێگەیشتن لە پێکهاتنی سیناریۆی جێندەری، هەروەها بۆ تێگەیشتن لەچۆنایەتی پاراستنی چەوساندنەوە لەسەر بنەمای ڕەگەز و چینایەتی. چەمکی دایکایەتی لە کوردو ستانیش، ناوچەیەک کە بەردەوام لە شەڕ و ململانێدایە گشتگیرە. دایکایەتی لە کورد ستان هەم شوێنی لاوازی جەستەیی و زەبر و زەنگە وە لە هەمان کاتدا شوێنی بەرخۆدان و خۆڕاگرییە، کە دەنگێکی سیاسی بە ژنان دەبەخشێت.

ئەم بابەتە نموونەی دایکایەتی وەک خاڵێکی لەنگەری بەکاردەهێنێت بۆ نیشاندانی ڕەهەندە دەروونییە ڕامیاریەکانی " سیا سەتی جە ستە". لە ڕێگەی ئەم ڕوانگەیەوە جە ستە وەک ئەنجامێکی گۆڕڕانکاری مێژوویی و وەک کاریگەرییەکی پراکتیزە ی کۆمەڵایەتیی دەبینرێت. بەدەن لەڕووی گوتاریی، ماددییەت و بەرهەمهێنان شی دەکرێتەوە. جە ستە وەک شوێنی نەزمی کۆمەڵایەتی لە ململانێ سیا سیە کان و دیکۆلۆنیالیزمەکاندا دەردەکەوێت. لە مشتومڕەکاندا سەبارەت بە ڕێکخەرە جێندەرە مۆدێرنەکان، جەستە وەک نیشاندەرێکی سنووری بۆ جیاوازی لە پەیوەندیە نایەکسانیە ناوچەیی و جیهانیەکاندا ڕەنگ دەداتەوە.

٢. سیاسەتی جەستەیی و ڕەوتە جیهانییەکانی نایەکسانی

دیدگای سیاسەتی جەستە وا گریمانە دەکات کە جەستە تەنها شتێکی سروشتی و بایۆلۆژی نییە، بەڵکو چەمکێکی کۆمەڵایەتیشە. گرنگی لایەنە کۆمەڵایەتیەکانی جەستە لە تیۆرییە جیاوازەکاندا ناسراون، وەک لای پییەربۆردیۆ،

میشێل فۆکۆ یان یودیت باتلار. سیاسەتی جەستە ڕێبازێکی نێوان زانستەکانە، باس لە شێوازە جۆراوجۆرەکان دەکات کە چۆن .جەستەکان دەبنە زوبجێکتی سیاسی یان دەکرێن بە ئۆبجێکتی سیاسەت

: ڕوانگەی سیاسەتی جەستە ڕەنگدانەوەی بنیاتنانە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکانی جەستە شی دەکاتەوە

وەک ئەنجامێکی گۆڕانکارییە مێژووییەکان -

وەک کردەوە کۆمەڵایەتییەکان-

وەک ئۆبجێکتێکی خەیاڵ و نوێنەرایەتی لەڕووی گوتاریی، ماددییەت و بەرهەمهێناندا-

وەک میدیا یان ئامرازی سوبژێکتکردن-

وەک شوێنێکی نەزمی کۆمەڵایەتی لە ناکۆکییە سیاسییە بڕبڕەییەکان و دیکۆلۆنیالیزمەکاندا-

وەک نیشاندەرێکی سنووری جیاوازی لە نایەکسانی گلۆبال وگلۆکال و لە مشتومڕەکاندا سەبارەت بە ڕێکخستنی ڕەگەزە -مۆدێرنەکان.

دایکایەتی لەم دانوستانانەدا کە باس لە سیاسەتی جەستە دەکات خاڵێکی سەرەکییە. ڕەهەندی دەروونی سیاسیی بە بەکارهێنانی نموونەی چەمکی دایکایەتی بە ڕوونی فرەلایەنیەکانی سیاسەتی جەستە دەردەخات.

بنیاتنانی کۆمەڵایەتی-سیاسی دایکایەتی -٣

دامەزراوەی دایکایەتی بە شێوازی ئاڵۆزی جیاواز بەپێی شوێن و لە سەردەمی جیاوازدا بنیات دەنرێت و لە قاڵب دەدرێت. لە سەرانسەری جیهاندا بە شوێنێکی ناوەندیی زاوزێ دادەنرێت، کە پەیوەندی نێوان ژن و جەستەی زاوزێ و دەوڵەتی تێدا دانوستان دەکرێت.

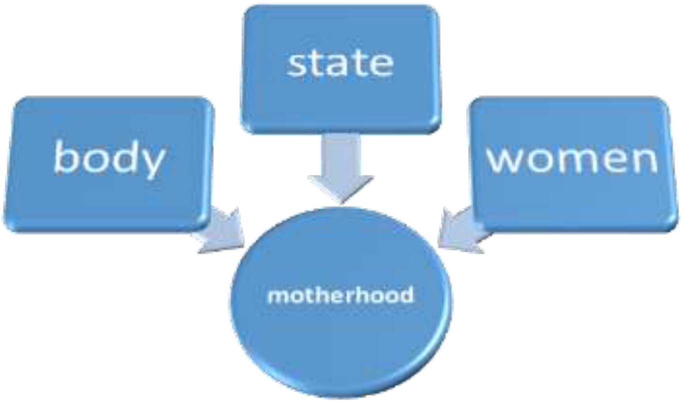

لە ئەڵمانیا(Mutterschaft) ١،٣ - "موتەرشا فت"

" لە هیچ وڵاتێکی جیهاندا دایکایەتی لە ڕووی تیۆریەوە ئەوەندە شکۆمەند نەبووە، هێندە گرنگی وگەشاوەییەکەی ستایشی نەکراوە ، ئەوەندە بە جەختەوە ئاماژە نەدراوە بە "ئەرکە سروشتییەکانی" ژن وەک لە ئەڵمانیا . بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە ژیانی ڕۆژانە و پراکتیکی دایکاندا پاراستن و یارمەتی بەدی نا کرێت." (سالۆمۆن ١٩٠٨: ٤٧)

JZSB p-ISSN: 1813-0852, e-ISSN: 2617-3034

لە گوتارە کۆلۆنیالیزمەکانی سەدەی نۆزدە و بیستەمدا، بیرۆکەی "دایکایەتی باش" بوو بە سەرچاوەیەک لە گوتارە کۆلۆنیالیزمەکاندا. ژنانی ئەڵمانی بۆ ئەنجامدانی ئەرکی "پەروەردەیی" دەچوونە ناوچە کۆلۆنیالیزمەکراوەکان. لە خەیاڵی خۆیاندا بەمەبەستی پەروەردەکردنی ژنانی ناوچە کۆلۆنیالیزمەکاندا بۆ ئەوەی "ئەوانیتر" فێری "دایکایەتیباش" بکەن (ڤالگنباخ ٢٠٠٥).

چەمکی دایکایەتی لە مێژووی ئەڵمانیادا چەندین جار گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە (مالیخ ٢٠٢١)، بە تابەتی بە هۆی بزووتنەوە فێمینیستەکاندا. دەتوانرێت ئەم گۆڕانکاریانە بە بەکارهێنانی ئەوەی پێی دەوترێت سێ شەپۆلی فێمینیزم لێک بدرێتەوە.

لە شەپۆلی یەکەمی بزووتنەوەی ژناندا، دایکی نەریتی نموونەیی وپەسەند بوو. زانستە جۆراوجۆرەکان ڕوونیان کردەوە کە بۆچی دایکایەتی چارەنووسی سروشتی ژنانە. دایک بە پارێزەری کایەی تایبەت دادەنرا، سۆزدارو خەمخۆر. ڕێک ئەم بیرۆکەیەی خۆبەخشی دایکی و دایکی باش بوو کە وەک ئەرگیومێنتێکی سیاسی بۆ مافی دەنگدانی ژنان خزمەتی بە بزووتنەوەی ژنان لە ساڵی ١٩١٨دا کرد: چاوەڕوان دەکرا ڕێڕەوی سیاسەت باشتر ببێت بەهۆی ئەوەی ژنان دایکایەتی خۆیان بنوێنن، ئەوتوانایانەی کە پێشتر بۆ خێزانەکانیان تەرخانیان کردبوو، ئێستا چاوەڕێ دەکرا ببخەنە خزمەتی کۆمەڵگاشەوە. بەم کارە نەک هەر مافی ژنانیان بۆ دەنگدان گۆڕی، بەڵکو ئەو پرەنسیپەیان هەڵ وەشاندەوە کە دایکایەتی بە تەنیا پەیوەستە بە کایەی تایبەتەوە و چەمکی "دایکایەتی ڕۆحی" بۆ میلەت، بە ئەڵمانی "گایستیگە موتەرشافت" یان دروست کرد (تۆپپە ٢٠٢٠) .

لەسەردەمی سۆسیالیزمی نەتەوەییدا (واتە لەکاتی دەسەڵاتی نازیەکاندا) چەمکەکە گۆڕدرا بۆ ئایدۆلۆژیای دایک. ژنان دەبوو منداڵی زۆروباشیان ببێت بۆ نەتەوەکەیان. بە پێی ئایدۆلۆژیای ڕەگەزپەرستانەیان، باش بەو مانایە بوو کە ئەڵمانی بن و لە ڕووی جینات تەندروست بن. دەسەڵاتدارانی سۆسیالیزمی نەتەوەی خەڵاتی خاچی دایکیان دەبەخشی و پەرەیان بە زاوزێی مرۆیی دا. لە هەمان کاتدا کوشتنی بەکۆمەڵیان ڕێکخست.

شەپۆلی دووەمی بزووتنەوەی ژنان بەرەنگاریی ئایدیالی دایکی نەریتی وترادیتسیۆنی دەبێتەوە. ژنان دەڵێن تەنها لەبەر ئەوەی منداڵەکانمان زۆر خۆش دەوێت مانای ئەوە نییە دەستبەرداری مافەکانمان ببین (لێنس ٢٠١٠). لە هەمان کاتدا مشتومڕ سەبارەت بە لەباربردن و داهێنانی حەبی دژی منداڵبوون لە ساڵی ١٩٦١دا هاتە ئاراوە، جارێکی دیکە دایکایەتی لە چارەنووسی بایۆلۆژیی ژنەوە گۆڕرا بۆ هەڵبژاردنی بڕیاری کەسایەتی. گۆڕانێکی دیکە لەو کاتەدا ئەوە بووکە ئەگەر دایکان بە شێوەی نیوەکاتی کاریان بکردایە، لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە زیاتر پەسەند دەکران.

شەپۆلی سێیەم بە مۆدێلی "دایکی باڵا" (تۆپ مام) تایبەتمەندە، کە لە ژێر کاریگەری ئایدیالە نیولیبراڵییەکاندایە: ئەو ئامادەیە نمایش بکات و خۆی ماندوبکات، لە ڕووی پیشەییەوە سەرکەوتووە، جوان، سەرنج ڕاکێش ولە ناوخەڵکدا دیارە، بەڵام بە نرخی ئەوەی کە نوێنەرایەتی سیاسەتی فێمینیست بە ئاشکرا ناکات وهەڵوێستی سیاسی ڕەخنەگرانە دەرنەبڕێت. ئەم ئایدیالە وەک "ماسکی پۆست فێمینیستی" (مێک غۆبی ٢٠١٦) و "سیاسەتێکی سۆزداری" ڕەخنەی لێدەگیرێت کە دایکایەتی وەک ڕۆڵێکی بەختەوەری و "سروشتی" خۆشەویستی دایکی چەمکسازی دەکات وە داوا لە

JZSB p-ISSN: 1813-0852, e-ISSN: 2617-3034

دایکان دەکات کە کاری خێزانی بێ مووچە بکەن و لە دەرەوەی خێزانەکەشیان کاربۆبەدەست هێنانی موچە بکەن، لە هەمان کاتدا دڵخۆش و جوان دەرکەون و متمانەشیان بەخۆیان هەبێت.

لەم نێوەندەدا جۆرەها فۆرمی خێزانی دامەزراون و پەرەپێدانی تەکنەلۆژیای زاوزێ چەندلایەنێکی تری زیاد کردووە. یەکێک لەوانە جیاکردنەوەی چەمکی (دایکێتی) لە (دایک بوونە). چونکە ئەکرێت ژنێک (لەڕوی بایۆلۆژیەوە) واتە لەڕووی بەدەنیەوە هەرگیز دایک نەبوبێ بەڵام لەڕوی کۆمەڵایەتیەوە ڕۆڵی دایکێتی بنوێنێ و بەرپرسیاریەتی لەئەستۆبگرت.

٢.٣ - دایکایەتی لە کوردستان

ئەم سیاسەتە جەستەییە لە کۆمەڵگای کوردستانیشدا بەرچاوەو لە فۆرمی جیاوازدا لە کارایکردنی جەستە لە ململانێ سیاسییەکاندا ڕەنگ دەداتەوە، ئامرازکردنی جەستە لە ڕەهەندە دووفاقیەکانی چەمکی "دایکایەتی"دا دەردەکەوێت. لە خوارەوە چەند نموونەیەکی هەڵبژێردراو دەخەمەڕوو.

١،٢،٣ - پەیکەری دایک لە پارکی دایک لە سلێمانی

پەیکەری "دایک" لە پارکی دایک ساڵی ٢٠٠٣ لە سلێمانی لەلایەن پەیکەر ساز زاهیر سدیقەوە دروستکراوە. ئەم پەیکەرە لە ڕوانگەی تیۆری و زانستییەوە گرنگە، چونکە گوزارشتە لە نوێنەرایەتیی کولتووری کۆمەڵگایەک. ئەوپەیکەرە ڕەنگدانەوە و هێمای ئەو بەها و خوا ستانەن کە پەیوە ستن بە دایکایە تیەوە. پەیکەر ساز زاهیر سدیق لە چاوپێکەوتنێکدا دەربارەی ئەو بابەتە بەم قسانە پاشخان و هۆکارە پاڵنەرەکانی ئەوپرۆژەیەی بۆ ڕوون کردمەوە: "بیرۆکەی ئەم پەیکەرە بەدیاریکراوی لە ساڵی ٢٠٠٣ دوای دروستکردنی پەیکەری ئازادی لە سلێمانی دروستبوو، کەلەلایەن سەنتەری ڕوناکبیری ورۆشنبیری ژنان سپۆنسەری پەیکەری ئازادی کرابوو. بە سەرپەرشتی خوالێخۆشبوو خاتوو ڕوناک ڕەئوف. هەر هەمان ساڵ پێکەوە باسمان لەدروستکردنی سیمبولیک بۆ دایک کرد. ئەم بیرۆکەیە یەکلایەنەو لەسەر ئەرکی خۆم کەوتە بواری جێبەجێکردن، ئەوکاتە لە زانکۆی سلێمانی کۆلیژی هونەرمامۆستای وانەبێژ بوم، بۆ ئەزمون و فێربونی کاری گەورە سێ خویندکاری بەشی پەیکەرسازی بە ناوەکانی ئاڤان فتاح و خەڵات سەعید و گۆنا دەروێش هاوکاریان کردم. بیرۆکەی کارەکەم بە شێوەی دروستکردنی فیگەرێکی ٧ حەوت مەتری داڕشت ، پەیکەرەکە دایکێک و کۆرپەیەکی لە ئامێز گیراوبوو. ئەم دایکە لە ئاسۆیەکی دووری دەڕوانی، هاوکات بەشی خوارەوەی پەیکەرەکە تێکەڵی درەختێک کراوە و ئاوێتەی یەک بون ...بیرۆکەی درەختو دایک بۆچی...؟ درەخت و دایک دەتوانین بڵێین دوانەیەکی لەیەکچوی نزیک لەیەکن. هەردوکیان خاڵی هاوبەشیان هەیەو دەکرێ بڵێین دایک وەک درەخت سێبەری گەورەی بۆ مرۆڤایەتی هەبوە. دایک کاتیک وەک نیشتمان و نیشتمان وەک دایک پێناسە دەکرێت. درەختیش بەڕەگی قوڵوداکوتراوبە خاک و نیشتمانەوە بەستراوە. دایک سەرچاوەی گرنگی گەشەی کۆمەڵگەو میهرەبانییە، درەختیش ڕەمزی ئاوەدانی وبەختەوەرییە.

دایک و درەخت دەکرێ ببنە سیمبولیکی گەورەی نەتەوەیی و نیشتمانی. لە لای زۆربەی نەتەوەکان و وولاتانی جیهان گرنگی بە ڕۆژی دایک، مەزنی و خۆشەویستی دایک دراوەو چەندین مۆنۆمێنت و سیمبولی تایبەت بۆ دایک

JZSB p-ISSN: 1813-0852, e-ISSN: 2617-3034

دروستکراوە. ئێمەش لای خۆمان بە شانازییەوە پارکێکمان بەناوی پارکی دایک لەسلێمانی دروستکردوە کە هیوامان وابوو لە هەموو شارێک سیمبولێکی تایبەت بۆ دایک دروست بکەین. دیارە ئەم هەوڵە بۆ دروستکردنی پارکی دایک لە لایەن کاک دانای ئەحمەد مەجید پارێزگاری ئەوکاتەی سلێمانی ساڵی ٢٠٠٧ پێشـوازی گەورەی لێکرا. دوای تێکدانی ئەوزیندانەی لەشاری سلێمانی بە (سجنی سەرەوە) نزیک فولکەی کاوەی ئاسنگەر ناسرابوو، ڕاستەوخۆ بڕیاریدا جێگەی ئەو زیندانە بکرێتە باخچەیەکی ڕازاوەو ناوبنرێت پارکی دایک. دوای دروست بوونی پارکەکە و دانانی پەیکەرەکە، بەداخەوە کۆمپانیای جێبەجێکار نزیکەی یەک مەتری بەشی خوارەوەی پەیکەرەکەی کەم کردەوە وکردیە قوربانی ئەو دیزاینەی خۆیان دایان ڕشتبوو. بەم کردەوە ناهونەرییە بەژنی بەرزی پەیکەرەکەیان شێواند. دیارە دوای تەواوبونی پارکەکە چەند چیرۆکێک بۆئەو پارکە زیندوو بونەوە. چیرۆکەکان واقیعی بون وواقیعی پڕ لە تراژیدیای سەردەمی رژێمی بەعسی لەناوچووبوون. هەرئەوزیندانە ببوە زیندانی چەندین ژنی تێکۆشەر کە زۆریان خێزانی ئەو پێشمەرگانەبون لە ناو جوڵانەوەی رزگاریخوازی گەلەکەمان پێشمەرگەبون. هەرئەوزیندانە ببوە زیندانی چەندین ژنی تێکۆشەر کە زۆریان خێزانی ئەو پێشمەرگانەبون کەلە ناو جوڵانەوەی ڕزگاریخوازی گەلەکەمان پێشمەرگەبون. ئەو زیندانە چەندین ماڵە پێشمەرگە تێدابوە. یەکێک لەوانە خانمێک بوە کە بەخێزانی خوالێخۆشبو کاک بەکری حاجی سەفەر ناسراوە هەرلەو زیندانە مناڵی دەبێت. ئەوە جگە لەوەی چەندین دایکی دوو گیان هەر لەو زیندانە بۆ ماوەیەکی زۆر ماونەتەوە. کاتێک پەیکەری دایک و کۆرپە بچکۆلانەکەی دەبینن ڕێک بیری ڕۆژگارە سەختەکانی ئەوسەردەمە دێتەوە زاکیرەی ئەوانەی ئاگاداری ئەو ژیان و ژینگەیە بون. پارکی دایکی سلێمانی لەسەر خاکێک بنیاتنراوە پێشتر زیندان بووە. جیاواز لە هەر پارکێکیە کە لە دنیادا بۆ دایک دروست کراوە. ئەو پەیکەرە جگە لەوەی سیمبۆلێکی جوانی دایکایەتییە، هاوکات سیمبولێکی جوانی دایکە شۆڕشگێرەکانیشە کە لەو شوێنە ئازارو ئەشکەنجەی زۆریان چەشتووە." (زاهیر سدیق ،پەیکەرساز،١٧/١١/٢٠٢٣،سلیمانی)

"پەیکەری دایک" لە پارکی دایک لە سلێمانی

ئەم پەیکەرە وێنەیەکی دایکایەتی کورد دروســـت دەکات کە پەیوەندییەکی دایکایەتی و ســـروشـــت و نەتەوە پێکدەهێنێت. جگە لەوەش دایکایەتی لە هەمان کاتدا شـــوێنی هێز و پاراســـتن و شـــوێنی لاوازی و زەبروزەنگیشـــە. هەربۆیەش چ پارکەکەو چ پەیکەرەکە ش بە مەبەست لەسەر شوێنی زیندانی پێشوو "سیجنی سەرەوە" دروستکراوە. لەم زیندانەدا زۆرێک لە ژنان لە کاتی زیندانیکردنیاندا لە سەردەمی بەعسدا منداڵیان بووە.

٢،٢،٣ - دایکایەتی لە چوارچێوەی شەڕی بەناو داعشدا

نموونەی دووەمیش لە شـــەڕی دەوڵەتی بەنـاو "دەوڵەتی ئیســـلامی" دژی دەوڵەتی ئیســـلامییە. دوو چەمکی دایکایەتی لەســـەر دوو جەمســـەری پێچەوانە لە نێوان دایکایەتی بەهادار، قارەمانانە و شـــەڕانگێزانە لە بەرامبەر قوربانیکردن و ئیستغلالکردنی بێ بەهادا هەیە.

١) ژنانی کورد، پێشـمەرگە و دایکانیش لە دژی دەوڵەتی ئیسـلامی شـەڕیان کرد. ئەم وێنە میلیتاریزەکراوەی ژنان و دایکـان وەک چەکـداری دژە داعش لە ئـاســـتی نێودەوڵەتیـدا دەرکەوتوو وبە پـاڵەوان لەقەڵەم دران. ئەم وێنەیە نوێنەرایەتییەکی دیاریکراوی ژنانی کورد وەک پێشمەرگە نیشان دەدات، کە هێمای دید و حەسرەتی ناسیۆنالیزمێکی مۆدێرنی کوردییە کە لە لایەن جیهانەوە دانپێدانراوە. هەروەها ئەو وێنەیە لە ڕووی سـیاسـییەوە سـوودی هەبوو بۆ ئەندامانی هاوپەیمانی ڕۆژئاوا، وەک فێمینیزمێکی عەلمانی و متمانە بەخۆبوون لە دژی بە ئیسلامیکردن.

٢) ڕێکخراوی تیرۆریستی "دەوڵەتی ئیسلامی" (داعش) جینۆسایدی دژی ئێزیدییەکان ئەنجامدا. هەزاران کەس کە زۆربەیان کچ و ژن بوون لەلایەن داعشـەوە ڕفێنران و دەسـتدرێژییان کراوەتە سـەر و کراون بە کۆیلە و کوژراون. پەیوەندی نێوان توندوتیژی سێکسی و بازرگانیکردن بە مرۆڤ و تیرۆر لە سەرانسەری جیهاندا شتێکی نوێ نییە، بەڵام ڕادەی ئەو دڕندەییە دەبێتە هۆی ترســاکیی جیهانی، چونکە ئاســتێکی ژنکوژی و ســووکایەتیکردن بە ژنان ئاشــکرا دەکات کە شـــەرعیەت بەم ژنکوژییە دەدات. ئەو ژنانەی کە لە ئەنجامی ئەم توندوتیژییەدا منداڵیان بووە، تووشـــی کێشە، .ئازاروبێبەهای دایکایەتی (قادری٢٠٢٣) بوون

شۆڕشی ژینا لە ئێران و لێکەوتە ڕاستەوخۆکانی بۆ سیاسەتی جەستەیی و ناڕاستەوخۆکانی بۆ دایکایەتی ٣،٢،٣

نموونەی شـۆڕشـی ژینا لێکەوتەی ڕاسـتەوخۆ بۆ سیاسـەتی جەسـتەیی و ناڕاسـتەوخۆ بۆ دایکایەتی هەیە. جاری یەکەم و دواجاریش نییەکە چۆن ئەمجارە ش لە ڕۆژهەڵات و ئێران بینینی جەســـتە و بە تایبەتی قژی ژنان کراوە بە سیمبۆلێک بۆجیاکاری، بۆئەوەی لەهەمووکاتێکدا لەفەزای گشتی دا بتوانرێت دەسەڵات بەسەریاندا بسەپێنرێت. ئەوە نەک یەکەم و دواجارە کە جەسـتەی ژن پێناسـەدەکرێت بە خاک، سـەنگەرومەیدانی جەنگی سـیاسـی. کۆنترۆڵکردنی جەستەی ژنان وەک ئامێرێک بەکاردەهێنرێت بۆدانو ستاندن لە سەردە سەڵاتی کۆمەڵایەتی و سیاسی. ئەو سیاسەتە جەستەییەی (بۆدی پۆلیتیچس) لێرەدا باسی لێ دەکرێت گەیشتە لوتکە: پرسیارەکانی سیاسەتی جەستە لە پرسیاری نادیاریکردنی جەسـتەی ژن ونایەکسـانییەوە گۆڕڕان و بوون بە پرسـە وجودیەکان، کە سـتەمی ئارەزوومەندانی ڕژێم نەک هەر لە دۆخی ژینادا سـەلماندی، بەڵکوهاوکات لە جەسـتەی چینی کرێکار(وەک کۆڵبەرەکان)، وەلەجەسـتەی

هەرمرۆڤێک کە بەدژدەیخوێنێتەوە ـــ تا ئا ستی لە سێدارەدانیان. لێرەدا دایکایەتی دەبێتە فەزای ترس وهێزوتەبایی. دایکان هەڵدێن چونکە ترســیان لە داهاتووی کچەکانیان هەیە. دایکان هاوســۆزی لەگەڵ کچەکانیان بۆداهاتوویان نیشــان دەدەن ولەگەلیان دەچن بۆ پرۆتێســت و ڕێگریشــیان لێناکەن لەچالاکی بەشــداری کردن لەخۆپیشــاندانەکاندا، هەرچەندە خەمی چارەنوسیانە.

هونەرمەند هێرۆشــێخێ لە تابلۆکانیدا کە لە مانگی تشــرینی دووەمی ٢٠٢٣ لە شــاری هەولێرنمایشــکران، ترس وخەمی دایکان بۆمنداڵەکانیانی خستۆتەڕوو. ئەم وێنەیەی خوارەوەی تەرخان کرد بۆنیشاندانی نیگەرانی و دڵتەنگی دایکانی ڕۆژهەڵات:

(دایکایەتی،هێرۆ شێخێ ، ٢٠٢٣)

خەمی ئەم دایکانە بابەتێکی تاک وتایبەت نین، بەڵکوجەستە-سیاسیین. پەیوەندی بە بەرژەوەندی دەوڵەتەوە هەیە لە ســەلامەتی هەموو هاوڵاتیانی وڵات. ســەلامەتی ودڵنیایی بەدەنی لە زۆرێک لە دەســتوورەکانی جیهاندا بە مافێکی بنەڕەتی هەموو مرۆڤەکان دادەنرێت. وا گریمانە دەکرێت کە هەموو مرۆڤێک مافی ئەوەی هەیە کە جەستەی لە لایەن دەوڵەتەوە زیانی پێ نەگات، بەڵکو زیاترپارێزگاری لێ بکرێت. بەڵام شیکارییە سیا سییەکانی جە ستە نیشانی دەدەن کە بەردەوام مافی پاراســتنی جەســتەلە زیان، ئەشــکەنجە وکوشــتن پێشــێل دەکرێت (بڕوانە ســیبیل ڤان دێر واڵت، کریســتۆف مێنکێ ٢٠٠٧). لەم چوارچێوەیەدا ســیاســەتی جەســتە وەک پەیوەندییەک لە نێوان دەوڵەت وهاووڵاتیاندا دەبێتە شــتێکی گرنــگ. جگە لەوەش، گرنگی هەیە وەک پەیوەنــدییەکی ئینتەرزێکتســێۆنــال، واتە لە یەکتربڕین وســەریەککەوتنی نایەکســانی هاوکات بەپێی ڕەگەز، چین، نەتەوە یان تەمەن. تیۆری (ئینتەرزێکتسیۆنالیتی) ئەوەیە کە دەیەوێت جەخت لەسەرکارلێکی نایەکسانی بکات. مەبەست لە (ئینتەرزێکتسیۆنالیتی) لێرەدائەوەیە، کە ناتوانرێت پۆلێنە کۆمەڵایەتیەکانی وەک جێندەر، ئێتنی، ئایین، نەتەوە یان چین بە دابڕان لە یەکترچەمکســازی بکرێن، بەڵکو دەبێت لە "تێکەڵاوبوونیان" یان "یەکتربڕین" یاندا شــیبکرێنەوە. ئەم دیدگایە بەرفروان ترە لەوفاکتەرانەی ئاماژەم پێدا، وەدەبێت گرنگی بدەین بە کارلێکی هاوکاتی نایەکســانییە کۆمەڵایەتییەکان. بۆیە تەنها پرســی چەند پۆلێکی

کۆمەڵایەتی نییە، بەڵکودەبێت پرسی شیکردنەوەی کاری گەریە جیاوازەکانیش ڕەچاوبکرێن (بۆنمونەجاوازی هەیەلەنێوان دایککی کەم ئەندامی هەژارلەگەڵ دایکێکی بوەی تەندروستدا).

سیاسەتی جەستە لەم پەیوەندییە برپڕەییەدا، وەک پەیوەندییەکی نێوان دەوڵەت وهاووڵاتیان، دەبێتە فاکتەرێکی گرنگ. بەڵام بزووتنەوەی ناڕەزایەتی ژینا ئەو کێشانە زەق دەکاتەوە بۆئەوئاستەی کە نەک تەنها سەرنجیان لەسەر مشتومڕە ناوخۆیی یان کوردییەکانە، بەڵکو لەسەرململانێی جیهانیی فرەلایەنی بۆ پەیوەندییە نوێیەکانی سەردەمی ئێستا: واتە قەیرانە ئیکۆلۆژی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان. قەیرانی ئیکۆلۆژی تایبەتە بە پەیوەندی نێوان سروشت ومرۆڤەکان، قەیرانی ئابووری پەیوەندی نێوان سیاسەت و ئابوورییە و دواجار قەیرانی کۆمەڵایەتی تایبەتە بە پەیوەندییەکانی ناوخۆییەکان، سەبارەت بە پرسە چاودێریەکانی کە لە نزیکەوە پەیوەستن بە پرسی ژنانەوە.

ئەم پرسە جیهانیانە گرنگیەکی ناوچەییان هەیە. پرۆتێست وناڕەزایەتییەکان ڕەهەندێکی کۆنکرێتی مێژوویی-سیاسی لە کوردستان و ئێراندا هەیەولەهەمان کاتدا بەووردی باس لەم پرسانەش دەکەن: نایەکسانی ئابووری، ئیکۆلۆژی وپەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکان، کە زۆرکاریگەرن.

٣,٢,٤ ـ نموونەی زیاتری سیاسەتی جەستە و دایکایەتی لە کوردستاندا

دانوستان وململانێی سیاسەتی جەستەیی لە کۆمەڵگەی کوردستانیشدا بە چەندەها شێوە ڕەنگ دەداتەوە، بگرە لە بەرەنگاربوونەوەلەلایەن ژنانی پێشمەرگەوە تاکوجەستەی لێدراووزیان لێکەوتووی ژنان بەهۆی شەڕ یان توندوتیژی خێزانییەوە، تا ئەو جەستانەی کە نەشتەرگەرییان بۆ کراوە بە مەبەستی ئەوەی لە کێبڕکێی پێگەی کۆمەڵایەتیدا "جوان" وبەرزدەرکەون. کاراییکردنی جەستە لە ململانێ سیاسییەکاندا فۆڕمی جیاوازی هەیە و بە ڕەهەندی دووفاقی دیارودەربڕاوە. لە نموونەکانی تا ئێستا باسم کردبوون دەتوانین ئاماژە بەم لایەنانەی خوارەوەی سیاسەتی جەستە لە کوردستان بدەین:

بەرزکردنەوە و قارەمانبوونیان وەک دایکی میللەت-

دابەزینی بەها و قوربانیکردن و بەکارهێنانیان -

ئامرازکردنی سیاسییان لە ڕێگەی بینین ونەبینراوییەوە-

سەبارەت بە تایبەتی "دایکایەتی"، نموونەی دیکە لە ئەدەبیاتی زانستیدا هەن، کە لێرەدا بە کورتی باسی دەکەم بەبێ :ئەوەی بچمە ناو وردەکاری زیاترەوە

دایکانی ئاشتی، دایکانی شەممە و دایکانی دیاربەکر (چاگلایان ٢٠٢٠،خێلغات-دووست و ئاریبۆغان٢٠٢٣) -

دایکانی بارزانی (سدیق، ئی.، و فەتاح، م.، ٢٠٢٢) -

دایکانی ئەنفال (بڕوانە ملۆدۆخ٢٠٢١) -

دایکانی ئێزیدی (بڕوانە "گۆڕی دایکان"؛ کەمپینی "من ناوم دایکمە"،قادری٢٠٢١) -

دایکی کۆچبەر ودایکایەتی کۆچبەر-

لە ئێستادا ژنانی کورد زۆرن کە دایک و کۆچبەرن. ئەم دۆخە تەحەدای تایبەت (ئوموت٢٠١٣) دەخاتە ڕوو، هەروەها ژمارەیەکی زۆر ژنی کۆچبەرلە کوردستان هەن کە وەک کارئەرکی چاودێریکردنی منداڵان و بەساڵاچووان لە خێزانە ئابوورییە باشترەکاندا (کارتەروئۆلێت٢٠١٦) دەگرنە ئەستۆ. ئەمەش بۆتە هۆی گۆڕانکاری لە خێزانەکاندا. ئەم ژنانە وەک "کەسانی سێبەر"ی نەبینراو (لێنس ٢٠١٣،٢٠١٧) ئەرکی خاوێنکردنی ماڵەکان وئاگاداری منداڵەکان ئەنجامدەدەن. بەوهۆیەوە هەندێک لە پەیوەندیکان وگفت وگۆکان (کۆمنیەکەیشن) گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە. لە کاتێکدا لە دەست دانی "زمانی دایک" پێشترهەم لە ڕێگەی کۆچ وهەم لە ڕێگەی قەدەغەکردنی زمانی کوردییەوە ڕووی ئەدا، ئێستا هۆکاری لەدەستدانی "سەرمایەی زمانەوانی" بەشێکی لە ڕێگەی گۆڕانی پەیوەندی وچەمکەکانی دایکایەتیەوەیە. لەهەمان کاتدا ئەم ڕەوتە بەهۆی کاریگەری زمانەکانی دیکەی وەک ئینگلیزی وبە دیجیتاڵکردن بەهێزتربووە. کاری گەری دیجیتاڵی لە ڕێگەی میدیاوە دیاردەیەکە کەلە پەروەردەوبەخێوکردندا لە ناوکۆمەڵگاوهەموو شوێنێکدا بەدی دەکرێت. ئەم هۆکارانەش دەبنە هۆی ئەوەی:

بوونی دایکایەتی لە دوورەوە لەڕووی (فەزایی، سۆزداری، زمانەوانی، جەستەیی)-

بنەمای ڕێبازی تیۆری وەک ڕەوانگەی نەریتی، نیشتمانی و تیۆری وابەستەبوون لەسەر ئەو گریمانەیە دامەزراون کە پەیوەندییەکی نزیک لە نێوان دایک ومنداڵدا بە تایبەتی گرنگە. لە ئێستادا دایکایەتی لە دوورەوە، یان جیاکردنەوەی دایک بوون ودایکایەتی تادێت گرنگتردەبێت. ئەم دیدگایە کە پێشتر فێمینیستی بووەوبەمەبستی ئاماژەکردن بۆسەرگوایە ئەرکە سروشتیەکانی ژن باسی لێدەکرا، ئێستا دەتوانرێت بە بینینێکی نوێ گفتوگۆی لەسەربکرێت وەوادیارە کەبە هۆکاری جۆراوجۆربەهێزتربوبێت. یەکێک لە هۆکارەکان پێشکەوتنی تەکنەلۆژیایە، کە فۆرمەکانی نوێی دایکایەتی لە ڕێگەی پزیشکی زاوزێوە دەرەخسێنت.

پێش پێشکەوتنی تەکنەلۆجیا نۆرم و فۆرمێکی نەریتی کۆن کە لە کۆمەڵگەی کوردستانیدا هەبووە بۆ دابینکردنی چاودێری تەندروست بۆ کۆرپە، ئەویش:

دایکی "شیر" -

دیاردەی دایکی شیروەک پراکتیزەیەک لە کۆمەڵگەی کوردیدا بەربڵاو ونەریتییە. وەک پێویستییەک بۆ پشتگیریکردنی دایک و کۆرپەکە، بەڵام ئەرکێکی کۆمەڵایەتیشی هەیە بۆ لێک نزیک کردنەوەی خێزانەکان، جا خزم بن یان نا.

•دایکایەتی وەک پیشەیەک (دایکایەتی وەک پیشەیەک هەیە، بۆ نموونە لە خانەی منداڵە بێ دایک وباوکەکاندا)

فرەژنی و دایکایەتی-

دیاردەی فرەژنی لەکوردستاندا هەیە، کە پێک هاتەوشێوازی زیاتر بۆ دایکایەتی لە خۆدەگرێت. لەسەرتایبەتمەندییەکانی ئەم شێوە دایکایەتێە توێژینەوە هەیە لە ناوچەکانی تری جیهان کە ئەزموونی هاوشێوەیان هەیە (بڕوانە گادبان ، گۆڵدنەر ٢٠٢٠)

دەبێت دان بەوڕاستیەشدا بنرێت کە دایکایەتی نەبینراو و ڕۆژانە هەیە کە زۆربەی مرۆڤەکان لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیانەوە دەیزانن ودەیبینن بە هەمو چێژەکانی و کێشەکانیەوە.

٤. بیرکردنەوەکانی کۆتایی

لەدیدگەی چەمکی دایکایەتیەوە دەتوانین بی بینین کە بیرۆکەی ڕۆژانەی دایک وەک بەخشەرێکی سروشتی ژیان، خۆشەویستی، ئاشتی، زمان هتد. بەدی نایەت. دایکایەتی هەڵوێستێکی بێلایەنی ئایدیۆلۆژی نییە. بە کەڵک وەرگرتن لە نموونەی دایکایەتی وەک چەمکی سیاسەتی جەستە، بواری توێژینەوە وبیرکردنەوە پێ دەدات کە لە ئێستادا دەتوانین چاودێری کام سیاسەتی جەستەیی پەیوەست بە ژنان بکەین، کە بێگومان کاردانەوەی هەیە بۆچەمکی باوکایەتی ونەوەی نوێ.

ئەو گۆڕانکارییە جیهانییانەی کە لە قەیرانە کەڵەکەبووەکانی ئێستادا دیارن، بوونەتە هۆی هەڵچوونی جیۆپۆلیتیکی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا. پێکهاتەی نێودەوڵەتی تادێت گۆڕانکاری بەسەردا دێت وبۆتەهۆی سەرهەڵدانی نەزمێکی جیهانی فرە جەمسەری و نوێ.

دەتوانرێت سەرهەڵدانی بزووتنەوە پاوانخوازی، نەتەوەیی و ئاینییەکان بەدی بکرێت. "جیهان ڕووبەڕووی پەتای پاوانخوازی بۆتەوە" – ئابووریناس و ڕۆشنبیرئامارتیا سێن لە ووتارەکەیدا بۆ وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتی پێشانگای کتێبی ئەڵمانی بۆ ساڵی ٢٠٢٠ هۆشداری دا سەبارەت بە سەردەمێکی خۆسەپێنی نوێ. لە ڕاستیدا بناغەکانی مۆدێلی دیموکرا سی دە ستوری لە سەر بنەمای مافەکانی مرۆڤ ئەمڕۆ لە هەموو ناوچەکانی جیهاندا دەخرێنە ژێر پر سیارەوە. لەگەڵ سەرهەڵدانی بزووتنەوە پاوانخوازەکان، تەحەدای نوێ سەرهەڵدەدەن. چونکە ئەم جیهان بینییانە هاوتەریب لەگەڵ دژە فێمینیزمێکی قووڵدا دەڕۆن، ئەگەرهەتا ڕق لە ژنیش نەبێت.

جگە لە سەرهەڵدانی بزووتنەوە پاوانخوازەکان، مێگاترێندێکی دیکەش بەدی دەکرێت، ئەویش بریتییە لە فێمینیزەکردن. فێمینیزئیشن بە مانای گۆڕینی نەزمێکی پیاوسالاری کۆمەڵگا، کولتوور و سیاسەت بە نەزمێکی ماتریارکی نییە، بەڵکو بە مانای هەڵوەشاندنەوەی ئەرکە ڕەگەزیە تایبەتەکانە بە گشتی لە کۆمەڵگادا. ئەمە ڕەوتێکە لە کۆمەڵگا و بازاڕی کاردا کە تا ڕاددەیەک بۆتە هۆکاری گۆڕانکاری لە ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان لە کۆمەڵگادا.

واتە یەکەم دەتوانرێت سەرهەڵدانی بزووتنەوە پاوانخوازی، نەتەوەیی و ئاینی خۆسەپێن بەدی بکرێت. ئەم جیهان بینییانە شانبەشانی ڕق و کینەیەکی قووڵ بەرامبەرژنانن. وە دوهەم لە هەمان کاتدا لە کۆمەڵگا و بازاڕی کاردا ڕەوتێک هەیە کە بۆتە هۆی تا ڕادەیەک گۆڕانکاری بەسەرئەرکە کۆمەڵایەتییەکان لە کۆمەڵگادا. نمونەی کلاسیکی ئەو شتانەی کە بە "شێوەیەکی ئاسایی نێر" یان "بە شێوەیەکی ئاسایی مێ" دادەنرێت، بەشێکیان نەماون. وە گۆڕانی نێودەوڵەتی لە گو تار وشەڕ لەسەرچەمکە کان و تە نانەت شەڕی ڕاستەقینە هەیە کە پەیوە ندی بە سنوورە نەتەوەییەکان و ڕۆڵی ژن و پیاوەوە هەیە تێیدا (چ داعش، تاڵیبان، ڕووسیا، ڕۆژهەڵات و ئێران و هتد). مشتومڕەکان لە زانستدا دەتوانرێت لە مشتومڕەکانی نێوان جەمسەرەکانی "کۆچبەری ڕەگەزی" و "پیاوسالارییە ژەهراویەکان" یان "پیاوسالارییە نەوتییەکان" (داگێت ٢٠١٨) و بە گشتی ئەوەی کە دەتوانرێت لەسەر ژن و پیاو بگوترێ، بەدی بکرێن.

واتە جەستە دەبێتە نیشاندەرێکی سنووری جیاوازی، پێوەرێک بۆ ئاڕاستەکردنی جیاوازییەکان لە دەوری پەیوەندییە مۆدێرنەکان و پێگەی هەریەکەیان لە ململانێ کۆمەڵایەتییەکان، سەبارەت بەوەی کە شێوازی درو ستی ژیان وەک ژن یان پیاو چییە؟ چی شەرعییە؟ چی لە ڕووی ناوبانگ و ئابوورییەوە ئاساییە وتاڕاددەی بەنرخاندن؟

ئەم مل ملانێیانە لەسەر پەیوەندییە جێندەریەکان تەنها ململانێ نین بۆ بیرۆکەی "باشتر" بە مانای خۆبەرزکردنەوەی گرووپی کۆمەڵایەتی، بەڵکو بەشێکن لە چەمک و لێکدانەوە فراوانترەکانی جیهان و بانگەشەی دەسەڵات کە تێیدا جێندەربەشێکە لەو بۆچوون وگۆڕانکاریانە.

جیهان لە قۆناغێکی هەڵچوونی جیۆپۆلیتیکیدایە پەیوە ست بە کۆچکردنی هەمەجۆرییەوە، لەگەڵ توندبوونەوەی قەیرانەکان و "جەنگی نوێ" (زایفەرت ٢٠١٨). ئەوەش پەیوە ستە بە وابە ستەیی جیهانگیری بەیەکەوە، توندبوونەوەی نایەکسانی کۆمەڵایەتی و ئابووری، بیرکردنەوەی دژە دیموکراسی و ڕەگەزپەرستی. ئەو جەستە ڕەگەزییە لە مشتومڕەکاندا سەبارەت بە فەرمانە نوێ و جیهانییەکان کێبرکێی لەسەرە.

بۆ نموونە خە بات و خۆڕاگری لە ڕۆژهەلات و ئێرا ندا ئا ماژە بە قەیرانی شەرعیەت لە فەر مان و پەیوە ندییە باڵادەستەکان دەکات. ئەو ڕۆڵە جێندەرییە نەریتییانەی کە پێشتر وەک "سروشتی" سەیر دەکران، بەهۆی هۆکارە ئابوورییە کان و دیجیتاڵکردن و جووڵەوە دەخرێنە ژێر پرسیارەوە و پێویستیان بە ڕێکخستنەوەی نوێ هەیە. پەیوەندی بەوەوە هەیە کە چ فۆرمێکی پەیوەندی ڕەگەزی و جێندەری باڵادەست وهەژموون خوازانە بێت، پەیوە ندییە کانی چاودێری، پشتیوانی و هەروە ها ڕێکخستنی هاو تای دەسەڵات و ئابووری دەبێ جارێکی تر دابڕێژرێنەوە. پەیوەندی بەوەوە هەیە کە کێ سوودمەندە لەو ڕێکخستنەوە و کێ زیاتر بەرکەوتەی پێکان و بەرفشاردەکەوێت.

گۆڕانکاریی لە تۆڕی پەیوەندییە هاوبەشەکان و تۆڕەکانی خەمخۆری وهاوکاریدا پێویستی بە دیدێکی یەکگرتووهەیە بۆ یەکسانی جێندەری لە بواری چاودێری، لایەنە ئابووری و سیاسییەکان. بە تایبەتی، شیکارییە جیاوازەکان بۆ ئەو پرسیارەی کە چۆن ئابووری چاودێری (بەتایبەت سەبارەت بە چاودێری، پشتیوانی و چاودێریکردنی منداڵان، نەخۆش و بەساڵاچوان) لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە ناسراوە ودەتوانرێت بە ئاماژەدان بە ژیانێکی باش وسەرکەوتووهەڵسەنگێندرێت، کە هەڵبەتە ئەوە پرسیارێکی کاری کۆمەڵایەتیشە وەک پیشەیەکی پەیوەندی پرۆفیشیۆناڵ.

لێرەدا دایکایەتی دەبێتە شوێنێک لە نێوان لاوازی، خۆڕاگری، توانای ئاشتی و ترس لە داهاتوو، لەهەمان کاتدا دایکایەتی لە نێوان بەردەوامی مێژوویی، ناوچەیی و تەحەددای ئێستا وجیهانیدا گیری خواردووە.

بە بڕوای من مشتومڕەکانی ئێستای جەستەی سیاسی سەبارەت بە چەمکە جیاوازەکانی دایکایەتی، لە پیاوبوون و ژن بوون، بەرەوئەوەدەچێت کەئەو چەمکانە لەدەست بدات کە ئێمە وەک مرۆڤ تیایدا هاوبەشین، کەئەوانیش زیندوویی و لاوازین. ئێمە لە سەردەمی گۆڕانکاریدایین، گۆڕانکاری لە پەیوە ندییە کا ندا، لە نێوان مرۆڤە کان، ژن و پیاوان، ناوچە کان، گەلان و کەشوهەوادا. ئێمە هەمووما ن وەک مرۆڤ جیاوازین، بەڵام یەک شتمان هاوبەشە،

هەموومان لە ژنێک لەدایک بووین، لە هەل ومەرجی جیاوازی سیاسی، فەزایی، ئابووری و سۆزداریدا. پێویستە لە خۆمان بپرسین کام سیاسەتی جەستە کام ژیانی داهاتوو بەرجەستەدەکات. دەتوانین سەرووەری لێکدانەوە بەسەر چەمکەکاندا شی بکەینەوە و ئایدۆلۆژیایان لێ لابدەین.

سەرچاوەکان:

Brockhaus, Gudrun (2008): Muttermacht und Lebensangst. Zur Politischen Psychologie der NS-Erziehungsratgeber Johanna Haarers. Tel Aviver JB für deutsche Geschichte 36: 63–77

Brown, Nadia & Gershon, Sarah Allen (2017): Body politics, Politics, Groups, and Identities, 5:1, 1-3, DOI: 10.1080/21565503.2016.1276022

Çağlayan, Handan (2020). Women in the Kurdish Movement. Mothers, Comrades, Goddesses Palgrave Macmillan, Cham. https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-24744-7

Cetinkaya, Hasret (2020). Mothers as the middle-ground between the Mountain and the State. Journal of International Women's Studies, 21(7), 207-224. Available at: https://vc.bridgew.edu/jiws/vol21/iss7/15

Daggett, C. (2018). Petro-masculinity: Fossil Fuels and Authoritarian Desire. Millennium, 47(1), 25-44. https://doi.org/10.1177/0305829818775817

Gadban F, Goldner L. (2020): "I Have No Hope": The Experience of Mothers in Polygamous Families as Manifested in Drawings and Narratives. Front Psychol. https://doi:10.3389/fpsyg.2020.608577

Ghaderi, C. (2021/2023). Children Born of Wartime Rapes – an Analysis from a Gender-Sensitive and Psychosocial Perspective. In: Sonnenberg/Ghaderi (eds) Social Work in Post-War and Political Conflict Areas. Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-658-32060-7_8

Heinemann, Isabel & Limper, Verena (2020): Die Biologische Uhr. In: Body Politics. Zeitschrift für Körpergeschichte.

Katherine Carter, & Judy Aulette. (2016). The Domestic Workers Convention Is Not Enough: A Postcolonial Feminist View of Ethiopian and Filipino Domestic Workers in Iraqi Kurdistan. *Frontiers: A Journal of Women Studies*, *37*(3), 175–203. https://doi.org/10.5250/fronjwomestud.37.3.0175

Khelghat-Doost, H., Arıboğan, D.Ü. (2023). The Psychopolitics of Motherhood in Post-conflict Public Policies: The Cases of the PKK and ISIS. In: Elayah, M.A., Lambert, L.A. (eds) Conflict and Post-Conflict Governance in the Middle East and Africa. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23383-8_7

Khelghat-Doost, H., Arıboğan, D.Ü. (2023). The Psychopolitics of Motherhood and Political Violence: The Case of the Waiting Mothers in Turkey. In: Arıboğan, D.Ü., Khelghat-Doost, H. (eds) Constructing Motherhood Identity Against Political Violence. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36538-6_11

Kolonie und Heimat Jahrgang 1911/1912, No.24: Mitteilungen des Frauenbundes der Deutschen Kolonialgesellschaft

Kurdish migrant mothers in London enacting citizenship: Citizenship Studies: Vol 17, No 8: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13621025.2013.851146

Lenz, I., Evertz, S., Ressel, S. (2017). Neukonfigurationen von Geschlecht im flexibilisierten Kapitalismus? In: Lenz et al. (eds). Geschlecht und Gesellschaft, vol 58. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-15348-9_1

Lenz, Ilse (2010): Selbstbestimmung und Solidarität von Müttern: „Wir stecken nicht zurück, weil wir Kinder haben, die wir herzlich lieben". In: Lenz, Ilse (Hrsg.): Die neue Frauenbewegung in Deutschland.: Eine Quellensammlung. Wiesbaden: VS, S. 177–205.

Lenz, Ilse (2013)."Zwischen Geschlechtsnomaden und Schattenmenschen: Transnationalisierung und komplexe soziale Ungleichheiten". Vortrag. JLU (uni-giessen.de)

Malich, L. (2021). Historische Mutterschaftsdiskurse. In L. Y. Haller, & A. Schlender (Eds.), Handbuch Feministische Perspektiven auf Elternschaft (pp. 39-56). Barbara Budrich

McRobbie, Angela (2016). Top Girls. Feminismus und der Aufstieg des neoliberalen Geschlechterregimes. Geschlecht und Gesellschaft, vol 67. Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-14828-7

Mlodoch, Karin (2021). The Limits of Trauma Discourse. Women Anfal Survivors in Kurdistan-Iraq, Band 34 der Reihe ZMO-Studien; https://doi.org/10.1515/9783112402832

Mohammadpour, A. (2023). Decolonizing Voices From Rojhelat: Gender-Othering, Ethnic Erasure, and the Politics of Intersectionality in Iran. Critical Sociology, 0(0). https://doi.org/10.1177/08969205231176051

Sadiq, I., & Fattah, M. (2022). Gender Roles and Feminism: The Experience of Barzani Single Mothers. Review of Middle East Studies, 56(1), 40-55. https://doi:10.1017/rms.2022.27

Salomon (1908). Zitiert aus: Toppe, Sabine (2021): Mutterbilder im Umbruch?! (pp. 19-38), Sabine Toppe and ASH Berlin; https://doi.org/10.2307/j.ctv1p6hqmt.4; https://www.jstor.org/stable/j.ctv1p6hqmt.4

Seifert, R. (2018). Armed conflict and social work. In L. Wagner et al. (Eds), Internationale Perspektiven Sozialer Arbeit. Dimensionen – Themen – Organisationen. Beltz Juventa.

Sybille van der Walt, Christoph Menke (2007): Die Unversehrtheit des Körpers. Geschichte und Theorie eines elementaren Menschenrechts. Frankfurt am Main u.a.: Campus Verlag

Toppe, S (2021). Mutterbilder im Umbruch?!: Spannungsfelder prekärer Mutterschaft in aktueller und historischer Perspektive. In H. Krüger-Kirn & L. Z. Tichy (Eds.), *Elternschaft und Gender Trouble: Geschlechterkritische Perspektiven auf den Wandel der Familie* (1st ed., pp. 19–38). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.2307/j.ctv1p6hqmt.4

Toppe, Sabine (2020): Der Beitrag der bürgerlichen Frauenbewegung zur Entwicklung der Sozialen Arbeit, in: Digitales Deutsches Frauenarchiv. URL: https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/themen/der-beitrag-der-buergerlichen-frauenbewegung-zur-entwicklung-der-sozialen-arbeit (Zugriff am: 21.11.2023)

Umut Erel (2013) Kurdish migrant mothers in London enacting citizenship, Citizenship Studies, 17:8, 970-984, DOI: 10.1080/13621025.2013.851146

Wildenthal (2003): Rasse und Kultur. Frauenorganisationen in der deutschen Kolonialbewegung des Kaiserreichs. In Birthe Kundrus (ED), Phantasiereiche. Zur Kulturgeschichte des deutschen Kolonialismus. (pp. 202-219). Frankfurt: Campus Verlag